

Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT

T. ĆAPETA

fremSAT den 22. februar 2024¹

Sag C-603/22

M.S.,

J.W.,

M.P.,

proceddeltagere:

Prokurator Rejonowy w Słupsku,

D.G. – den udpegede procesværg for M.B. og B.B.

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Sąd Rejonowy w Słupsku (den regionale domstol i Słupsk, Polen))

»Præjudiciel forelæggelse – retligt samarbejde i straffesager – direktiv (EU) 2016/800 – retssikkerhedsgarantier for børn, der er mistænkte eller tiltalte i straffesager – artikel 4 i direktiv 2016/800 – ret til information – artikel 6 i direktiv 2016/800 – ret til adgang til advokatbistand – antagelighed af bevismateriale«

I. Indledning

1. I Den Europæiske Union er strafferetlige procedurer i første række et anliggende for medlemsstaterne. For at styrke den gensidige tillid har Den Europæiske Union dog vedtaget en række minimumsharmoniseringsdirektiver, der beskytter visse rettigheder i sådanne sager².

2. Den foreliggende sag giver Domstolen mulighed for at præcisere nogle af disse rettigheder, når de anvendes på børn, der er mistænkte eller tiltalte i straffesager.

3. Spørgsmålene er blevet forelagt Domstolen af Sąd Rejonowy w Słupsku (den regionale domstol i Słupsk, Polen), som behandler en strafferetlig sag mod tre personer, M.S., J.W. og M.P. Disse var alle mindreårige på det tidspunkt, hvor den strafferetlige efterforskning blev indledt, men (i hvert fald én af dem) fyldte 18 år, mens sagen verserede.

¹ – Originalsprog: engelsk.

² – Denne proces begyndte i 2009 med Rådets resolution af 30.11.2009 om en køreplan med henblik på at styrke mistænkte eller tiltaltes processuelle rettigheder i straffesager (EUT 2009, C 295, s. 1), hvori der blev opfordret til en trinvis tilgang til spørgsmålet om at regulere forskellige processuelle rettigheder i straffesager, herunder særlige retssikkerhedsgarantier for mistænkte eller tiltalte, som er sårbare.

4. Den forelæggende ret har anmodet om en fortolkning af en række bestemmelser i direktiv 2016/800 (om børns rettigheder i straffesager)³, sammenholdt med direktiv 2013/48/EU (om adgang til advokatbistand)⁴, direktiv 2012/13/EU (om retten til information)⁵ og direktiv (EU) 2016/343 (om uskyldsformodning og retten til at være til stede under retssagen)⁶.

II. De faktiske omstændigheder, de præjudicielle spørgsmål og retsforhandlingerne for Domstolen

5. Prokuratora Rejonowy w Słupsku (anklagemyndigheden i Słupsk, Polen) rejste tiltale mod M.S. ved den forelæggende ret for gentagne gange at være trængt ind på et ferieanlæg i perioden mellem december 2021 og januar 2022. Der blev ligeledes rejst tiltale mod J.P. og M.P. for den samme lovovertrædelse, men kun for at have begået den en enkelt gang. Alle tre tiltalte var 17 år gamle på det tidspunkt, hvor lovovertrædelserne blev begået.

6. Politiet informerede ikke M.S. om hans ret til at have en advokat til stede under afhøringen eller om hans ret til at få adgang til sagens akter. Ligeledes tillod politiet ikke M.S.'s mor at ledsage ham under afhøringen og nægtede hende adgang til oplysninger om forløbet af efterforskningen.

7. Under politiets afhøring, som ikke blev optaget i form af en audiovisuel optagelse, afgav M.S. en række selvinkriminerende oplysninger, i forbindelse med at han afgav en detaljeret redegørelse for, hvad der skete på ferieanlægget. Anklagemyndigheden ændrede efterfølgende tiltalen mod M.S. fra en enkelt indtrængen til gentagne indtrængninger på ferieanlægget.

8. Efter afhøringen udleverede politiet et dokument til M.S., hvoraf fremgik hans generelle rettigheder og pligter i forbindelse med retssagen. M.S. underskrev dette dokument, men læste ikke indholdet af det på grund af dets længde og kompleksitet.

9. En tilsvarende fremgangsmåde blev fulgt over for J.W. og M.P. I modsætning til i M.S.'s tilfælde fik forældrene til disse to tiltalte lov til at ledsage deres børn under afhøringen af dem. Bortset fra dette var forløbet i begge sager meget lig det handlingsforløb, der fandt sted i M.S.'s tilfælde, bortset fra, at tiltalen om ét tilfælde af ulovlig indtrængen ikke blev ændret mod disse to tiltalte.

10. Der blev ikke foretaget en individuel vurdering af de mistænkte under efterforskningen.

11. Anklageskrifterne mod de tiltalte blev underskrevet af anklagemyndigheden den 31. maj 2022 og indgivet til den forelæggende ret. Da de tiltalte ikke havde udpeget nogen advokat, udpegede retten en forsvarer til dem hver især.

12. De respektive forsvarsadvokater anmodede om, at der for så vidt angår hver af de tiltalte ikke blev taget hensyn til de forklaringer, som de tiltalte havde afgivet i den indledende fase af retssagen, og påpegede, at bevismaterialet var blevet indsamlet i strid med loven, dvs. i

³ – Europa-Parlamentets og Rådets direktiv (EU) 2016/800 af 11.5.2016 om retssikkerhedsgarantier for børn, der er mistænkte eller tiltalte i straffesager (EUT 2016, L 132, s. 1).

⁴ – Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/48/EU af 22.10.2013 om ret til adgang til advokatbistand i straffesager og i sager angående europæiske arrestordre og om ret til at få en tredjemand underrettet ved frihedsberøvelse og til at kommunikere med tredjemand og med konsulære myndigheder under frihedsberøvelsen (EUT 2013, L 294, s. 1).

⁵ – Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2012/13/EU af 22.5.2012 om ret til information under straffesager (EUT 2012, L 142, s. 1).

⁶ – Europa-Parlamentets og Rådets direktiv (EU) 2016/343 af 9.3.2016 om styrkelse af visse aspekter af uskyldsformodningen og retten til at være til stede under retssagen i straffesager (EUT 2016, L 65, s. 1).

forbindelse med en afhøring foretaget af politiet uden deltagelse af en forsvarer, hvis deltagelse var obligatorisk. De fandt, at det således indsamlede bevismateriale ikke kunne danne grundlag for at fastslå de faktiske omstændigheder.

13. Den forelæggende ret efterkom disse anmodninger for hver af de tiltalte og afviste anklagemyndighedens anmodninger om at anvende bevismateriale, som bestod af de forklaringer, som de tiltalte havde afgivet i den indledende fase af retssagen uden deltagelse af en forsvarer, med den begrundelse, at det var uantageligt.

14. M.P. fyldte 18 år i august 2022 under den retslige fase af retssagen. Hans forsvarsadvokat anmodede om tilladelse til fortsat at repræsentere ham, og den forelæggende ret imødekom denne anmodning. Der er ingen specifikke oplysninger om, hvorvidt J.W. og M.S. er fyldt 18 år under sagsforløbet, før den præjudicielle forelæggelse blev indgivet.

15. Ud over at forelægge Domstolen spørgsmål vedrørende fortolkningen af direktiv 2016/800 for så vidt angår den måde, hvorpå retssagens indledende fase blev gennemført, har den forelæggende ret, som træffer afgørelse sat med en enkelt dommer, også forelagt spørgsmål vedrørende retsvæsenets uafhængighed på grundlag af beviser, der fandt sted forud for hovedsagen.

16. Som det forklares i forelæggelsesafgørelsen, har den samme dommer i en anden sag og ved en kendelse afsagt den 29. november 2021 efterkommet en parts anmodning om at udelukke en anden dommer som følge af manglende tillid til en domstol, som er sammensat på en måde, der er i strid med EU-retten og den europæiske menneskerettighedskonvention (EMRK). Kendelsen blev afsagt på grund af, at denne anden dommer var blevet udpeget til dommer i en procedure med deltagelse af Krajowa Rada Sądownictwa (domstolsrådet, Polen), der blev oprettet efter 2018.

17. Som svar herpå underrettede anklagemyndigheden i Słupsk (Polen) den regionale anklagemyndighed i Gdańsk (Polen) om kendelsen, som var blevet afsagt af dommeren i den forelæggende ret, som igen underrettede viceanklageren i disciplinærsager vedrørende dommere ved de almindelige domstole, som er udpeget til dette embede af justitsministeren, og denne viceanklager underrettede justitsministeren. Denne kæde af meddelelser resulterede i, at dommeren ved den forelæggende ret blev midlertidigt fritaget for tjeneste i perioden fra den 9. februar til den 8. marts 2022, hvilket er før retssagen mod M.S., J.W. og M.P.

18. På denne baggrund har den forelæggende ret forelagt Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Skal artikel 6, stk. 1 [og] 2, [artikel 6, stk. 3], litra a), og [artikel 6,] stk. 7, samt artikel 18, sammenholdt med 25., 26. og 27. betragtning til [direktiv 2016/800,] fortolkes således, at fra det øjeblik en mistænkt under 18 år sigtes, er de kompetente myndigheder forpligtet til at sikre barnets ret til at blive bistået af en forsvarer udpeget af staten, hvis barnet ikke selv har udpeget en forsvarer (da barnet eller indehaveren af forældreansvaret ikke selv har sikret sig en sådan bistand), og til at sikre, at en forsvarer deltager i aktiviteterne forud for hovedforhandlingen, såsom afhøring af en mindreårig som mistænkt, og at [de] er til hinder for udførelsen af aktiviteter i form af en afhøring af en mindreårig uden deltagelse af en forsvarer[?]

- 2) Skal artikel 6, stk. 6 og [...] 8, i, sammenholdt med 16., 30., 31. og 32. betragtning til [direktiv 2016/800,] fortolkes således, at retten til forsvar uden unødigt forsinkelse under ingen omstændigheder kan fraviges i sager om lovovertrædelser, som kan straffes med frihedsstraf, og at en midlertidig fravigelse af retten til forsvar som omhandlet i direktivets artikel 6, stk. 8, kun er mulig forud for hovedforhandlingen og kun under de omstændigheder, der er udtømmende opregnet i artikel 6, stk. 8, litra a) og b), og som udtrykkeligt skal angives i afgørelsen om at foretage en afhøring uden advokatens deltagelse, som i princippet skal kunne undergives prøvelse[?]
- 3) I tilfælde af, at enten det første eller det andet spørgsmål besvares bekræftende – skal bestemmelserne i [direktiv 2016/800] da fortolkes således, at de er til hinder for nationale bestemmelser, såsom:
 - a) artikel 301, stk. 2, i strafferetsplejeloven, hvorefter den mistænkte kun efter egen anmodning afhøres under tilstedeværelse af en beskikket forsvarer, og forsvarerens manglende tilstedeværelse under afhøring af den mistænkte ikke forhindrer afhøringen
 - b) strafferetsplejelovens artikel 79, § 3, hvorefter forsvarerens deltagelse i tilfælde vedrørende en person, som ikke er fyldt [18] år [strafferetsplejelovens artikel 79, § 1, nr. 1)], først er obligatorisk under hovedforhandlingen og under de retsmøder, hvor den tiltaltes deltagelse er obligatorisk, dvs. under retssagen[?]
- 4) Skal de bestemmelser, der er nævnt i det første og det andet spørgsmål, samt princippet om forrang og princippet om direktivers direkte virkning fortolkes således, at de giver (eller forpligter) en national ret, der behandler en straffesag, som er omfattet af anvendelsesområdet for [direktiv 2016/800], og enhver offentlig myndighed ret til at se bort fra bestemmelser i national ret, der er uforenelige med direktivet, såsom dem, der er nævnt i det tredje spørgsmål, og følgelig – henset til udløbet af gennemførelsesfristen – til at erstatte den nationale norm med de ovennævnte normer i direktivet, som har direkte virkning[?]
- 5) Skal artikel 6, stk. 1, 2, 3 og 7, samt artikel 18, sammenholdt med artikel 2, stk. 1 og [3], sammenholdt med 11., 25. og 26. betragtning til [direktiv 2016/800], sammenholdt med artikel 13 og 50. betragtning til [direktiv 2013/48] fortolkes således, at en medlemsstat skal sikre retshjælp til mistænkte eller tiltalte i straffesager, som på tidspunktet for sagens indledning var børn, men som senere fylder 18 år, og at en sådan bistand er obligatorisk indtil sagens endelige afslutning[?]
- 6) Såfremt det femte spørgsmål besvares bekræftende – skal de nævnte bestemmelser i direktivet da fortolkes således, at de er til hinder for national lovgivning, såsom strafferetsplejelovens artikel 79, § 1, nr. 1), hvorefter tiltalte i straffesager kun skal have en forsvarer, indtil vedkommende er fyldt 18 år[?]
- 7) Skal de bestemmelser, der er anført i det femte spørgsmål, samt princippet om forrang og princippet om direktivers direkte virkning fortolkes således, at de giver (eller forpligter) en national ret, der behandler en straffesag, som er omfattet af anvendelsesområdet for [direktiv 2016/800], og enhver offentlig myndighed ret til at se bort fra bestemmelser i national ret, der er uforenelige med direktivet, såsom dem, der er nævnt i det [sjette] spørgsmål, og at anvende bestemmelser i national ret, såsom strafferetsplejelovens artikel 79, § 2, således, at fortolkningen af dem er i overensstemmelse med direktivet (EU-konform fortolkning), dvs. at beholde den udpegede forsvarer for en tiltalt, der var under [18] år på

tidspunktet for rejsningen af tiltalen, men som senere under sagen er fyldt 18 år, og over for hvem der stadig verserer en straffesag, indtil sagen er endeligt afsluttet, under forudsætning af, at det er nødvendigt på grund af omstændigheder, der er til skade for forsvaret, eller – henset til udløbet af gennemførelsesfristen – til at erstatte den nationale norm med de ovennævnte normer i direktivet, som har direkte virkning[?]

- 8) Skal artikel 4, stk. 1-3, i, sammenholdt med 18., 19. og 22. betragtning til [direktiv 2016/800,] samt artikel 3, stk. 2, i, sammenholdt med 19. og 26. betragtning til [direktiv 2012/13,] fortolkes således, at de kompetente myndigheder (anklagemyndigheden, politiet), senest inden politiets eller en anden kompetent myndigheds første officielle afhøring af den mistænkte eller tiltalte, straks bør informere den mistænkte og indehaveren af forældreansvaret om de rettigheder, der er væsentlige for at sikre en retfærdig behandling af sagen, samt om de processuelle skridt i sagen, herunder særligt om forpligtelsen til at udpege en forvarer til en mindreårig, der er mistænkt, og om konsekvenserne af ikke at udpege en valgfri forsvarer til en mindreårig, der er mistænkt (udpege en forsvarer af staten), hvorved disse oplysninger for så vidt angår børn, der er mistænkte, bør gives på et enkelt og letforståeligt sprog, der er tilpasset den mindreåriges alder[?]
- 9) Skal artikel 7, stk. 1 og 2, [...], sammenholdt med 31. betragtning til [direktiv 2016/343,] sammenholdt med artikel 3, stk. 1, litra e), og artikel 3, stk. 2, i [direktiv 2012/13,] fortolkes således, at myndighederne i en medlemsstat, der fører straffesager mod en mistænkt/tiltalt, som er et barn, har pligt til at underrette barnet, som er mistænkt, om retten til ikke at udtale sig og retten til ikke at inkriminere sig selv på en måde, der er klar og tilpasset den mistænktes alder[?]
- 10) Skal artikel 4, stk. 1-3, [...], sammenholdt med 18., 19. og 22. betragtning til [direktiv 2016/800,] sammenholdt med artikel 3, stk. 2, [...], sammenholdt med 19. og 26. betragtning til [direktiv 2012/13,] fortolkes således, at kravene i de ovennævnte bestemmelser ikke er opfyldt ved, at den mindreårige mistænkte kort før afhøringen gives en generel meddelelse uden hensyntagen til de særlige rettigheder, der følger af anvendelsesområdet for direktiv 2016/800, og hvorved denne meddelelse kun gives til den mistænkte, der handler uden en forsvarer, uden hensyntagen til spørgsmålet om forældreansvar, og i en situation, hvor en sådan meddelelse er formuleret på et sprog, der ikke er tilpasset den mistænktes alder[?]
- 11) Skal artikel 18 og 19 [...], sammenholdt med 26. betragtning til [direktiv 2016/800,] samt artikel 12, stk. 2, [...], sammenholdt med 50. betragtning til [direktiv 2013/48,] sammenholdt med artikel 7, stk. 1 og 2, og artikel 10, stk. 2, [...], samt 44. betragtning til [direktiv 2016/343,] fortolkes således, at – for så vidt angår de forklaringer, der er afgivet af den mistænkte under politiets afhøring uden deltagelse af en advokat og uden behørigt at oplyse den mistænkte om dennes rettigheder, uden at oplyse indehaveren af forældreansvaret om rettighederne og om de generelle aspekter af sagens forløb, som barnet har ret til i henhold til direktivets artikel 4 – de forpligter (eller berettiger) den nationale ret, der behandler en straffesag, som er omfattet af anvendelsesområdet for de ovennævnte direktiver, samt enhver offentlig myndighed til at sikre den virkning, at de mistænkte/tiltalte sættes i samme situation, som de ville have befundet sig i, såfremt tilsidesættelsen ikke havde fundet sted, og dermed til at se bort fra sådanne beviser, navnlig hvis de belastende oplysninger, der er fremkommet ved en sådan afhøring, skulle anvendes til at dømme den pågældende person[?]

- 12) Skal de bestemmelser, der er nævnt i det [11.] spørgsmål, samt princippet om forrang og princippet om direkte virkning [...] fortolkes således, at de kræver, at en national ret, der behandler en straffesag, som er omfattet af anvendelsesområdet for de ovennævnte direktiver, samt enhver anden offentlig myndighed er forpligtet til at se bort fra bestemmelser i national ret, der er uforenelige med de nævnte direktiver, såsom strafferetsplejelovens artikel 168a, hvorefter beviser ikke kan erklæres for uantagelige alene med den begrundelse, at de er fremskaffet i strid med procesreglerne eller ved hjælp af en forbudt handling som omhandlet i straffelovens artikel 1, § 1, medmindre beviserne er fremskaffet i forbindelse med en offentlig tjenestemand's udøvelse af officielle opgaver som følge af: mord, forsætlig påvirkning af legemsbeskadigelse eller frihedsberøvelse[?]
- 13) Skal artikel 2, stk. 1, i [direktiv 2016/800,] sammenholdt med artikel 19, stk. 1, andet afsnit, TEU samt effektivitetsprincippet i EU-retten, fortolkes således, at anklagemyndigheden, som forvalter retsplejen, opretholderen af retsstaten, og som samtidig fører efterforskningen, er forpligtet til at sikre en effektiv retsbeskyttelse på efterforskningsstadiet inden for rammerne af ovennævnte direktiv, og at anklagemyndigheden i forbindelse med den effektive anvendelse af EU-retten skal sikre sin uafhængighed og upartiskhed[?]
- 14) Såfremt et af det [første til tolvte] spørgsmål besvares bekræftende, og særligt såfremt det trettende spørgsmål besvares bekræftende – skal artikel 19, stk. 1, andet afsnit, TEU (princippet om effektiv retsbeskyttelse), sammenholdt med artikel 2 TEU[...] og særligt med princippet om respekt for retsstaten, således som det er fortolket i Domstolens praksis (dom af 21.12.2021, forenede sager C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 og C-840/19, Euro Box Promotion m.fl. EU:C:2021:1034), og princippet om domstolenes uafhængighed, som er fastsat i artikel 19, stk. 1, andet afsnit, TEU og artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder, således som det er fortolket i Domstolens praksis (dom af 27.2.2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, EU:C:2018:117), fortolkes således, at disse principper, henset til Prokurator Generalnys (generalstatsadvokaten, Polen) mulighed for indirekte at lægge pres på dommerne samt mulighed for i denne forbindelse at give anklagere på lavere niveauer bindende instrukser, er til hinder for national ret, som fastsætter, at anklagemyndigheden er afhængig af et udøvende organ, nemlig Minister Sprawiedliwości (justitsministeren), og ligeledes er til hinder for national ret, der begrænser domstolenes og anklagemyndighedens uafhængighed i forbindelse med anvendelsen af EU-retten, og navnlig:
- a) artikel 130, § 1, i lov af 27. juli 2001 om organiseringen af de almindelige domstole, som giver justitsministeren mulighed for – i forbindelse med anklagemyndighedens forpligtelse til at meddele tilfælde, hvor en ret træffer afgørelse i medfør af EU-retten – øjeblikkeligt stille dommerens aktiviteter i bero i afventning af den disciplinære retsinstans' afgørelse, som træffes inden for en frist på under en måned, når justitsministeren, henset til den af dommeren begåede type handling, og som konkret består i en direkte anvendelse af EU-retten, finder, at retsinstansens autoritet eller tjenestens væsentlige interesser kræver det[...]
- b) artikel 1, § 2, artikel 3, § 1, nr. 1 og nr. 3, samt artikel 7, §§ 1-6 og [...]8, samt artikel 13, §§ 1 og 2, i lov af 28. januar 2016 om statsadvokaturen, hvis indhold, samlet set, peger på, at justitsministeren, der samtidig er generalstatsadvokaten og den øverste anklager, kan udstede ordrer, der er bindende for anklagere i lavere niveauer, herunder i et omfang, der begrænser eller hindrer den direkte anvendelse af EU-retten[?]

19. Der er indgivet skriftlige indlæg af anklagemyndigheden i Słupsk, den tjekkiske og polske regering samt Europa-Kommissionen.

20. Der blev afholdt et retsmøde den 15. november 2023, hvor den polske regering og Kommissionen afgav mundtlige indlæg.

III. Relevante retsfor skrifter

21. I artikel 2, stk. 1, og 3, i direktiv 2016/800 er anvendelsesområdet for direktivet afgrænset på følgende måde:

»1. Dette direktiv finder anvendelse på børn, der er mistænkte eller tiltalte i straffesager. Det finder anvendelse indtil den endelige afgørelse af spørgsmålet om, hvorvidt den mistænkte eller tiltalte har begået en strafbar handling, herunder, hvis det er relevant, domsafsigelsen og afgørelsen i en eventuel ankesag.

[...]

3. Med undtagelse af artikel 5^[7], artikel 8, stk. 3, litra b)^[8], og artikel 15^[9], i det omfang disse bestemmelser henviser til en indehaver af forældreansvar, finder dette direktiv eller visse bestemmelser heri anvendelse på de i nærværende artikels stk. 1 og 2 omhandlede personer, når sådanne personer var børn, da de blev genstand for straffesagen, men som efterfølgende er fyldt 18 år, og anvendelsen af dette direktiv eller visse bestemmelser heri er hensigtsmæssig i lyset af alle omstændighederne i sagen, herunder den pågældende persons modenhed og sårbarhed. Medlemsstaterne kan beslutte ikke at anvende dette direktiv, når den pågældende person er fyldt 21 år¹⁰.«

22. Artikel 4 i direktiv 2016/800 fastsætter retten til information:

»1. Medlemsstaterne sikrer, at når børn underrettes om, at de er mistænkt eller tiltalt i straffesager, oplyses de straks om deres rettigheder i henhold til direktiv 2012/13/EU og om de generelle aspekter af sagens forløb.

Medlemsstaterne sikrer også, at børn oplyses om de rettigheder, der er fastsat i nærværende direktiv. Disse oplysninger skal angives som følger:

- a) straks når børn underrettes om, at de er mistænkte eller tiltalte for at have begået en strafbar handling, med hensyn til:
 - i) retten til at få indehaveren af forældreansvar underrettet, jf. artikel 5
 - ii) retten til advokatbistand, jf. artikel 6

⁷ – Denne bestemmelse omhandler barnets ret til at få indehaveren af forældreansvaret underrettet.

⁸ – Denne bestemmelse opregner de personer, på hvis initiativ lægeundersøgelsen af barnet skal foretages, hvilket omfatter indehaveren af forældreansvaret.

⁹ – Artikel 15 giver barnet ret til at blive ledsaget af indehaveren af forældreansvaret under straffesagen.

¹⁰ – Jf. også 11. betragtning til direktiv 2016/800, som er affattet lidt klarere: »Dette direktiv eller visse bestemmelser heri bør endvidere finde anvendelse på mistænkte eller tiltalte i straffesager og på eftersøgte, der var børn, da de blev genstand for sagen, men som efterfølgende er fyldt 18 år, og når anvendelsen af dette direktiv er hensigtsmæssig i lyset af alle omstændighederne i sagen, herunder den pågældende persons modenhed og sårbarhed.«

- iii) retten til beskyttelse af privatlivets fred, jf. artikel 14
 - iv) retten til at blive ledsaget af indehaveren af forældreansvar under andre stadier af sagen end retsmøderne, jf. artikel 15, stk. 4
 - v) retten til retshjælp, jf. artikel 18
- b) på det tidligst mulige passende stadium i sagen med hensyn til:
- i) retten til en individuel vurdering, jf. artikel 7
 - ii) retten til en lægeundersøgelse, herunder retten til lægehjælp, jf. artikel 8
 - iii) retten til begrænsning af frihedsberøvelse og til brug af alternative foranstaltninger, herunder retten til en regelmæssig prøvelse af tilbageholdelsen, jf. artikel 10 og 11
 - iv) retten til at blive ledsaget af indehaveren af forældreansvar under retsmøderne, jf. artikel 15, stk. 1
 - v) retten til personligt fremmøde under retssagen, jf. artikel 16
 - vi) retten til effektive retsmidler, jf. artikel 19
- c) ved frihedsberøvelse med hensyn til retten til særlige hensyn under frihedsberøvelse, jf. artikel 12.
2. Medlemsstaterne sikrer, at de i stk. 1 omhandlede oplysninger gives skriftligt, mundtligt eller begge dele i et enkelt og letforståeligt sprog, og at de oplysninger, der gives, føres til protokol ved anvendelse af proceduren for protokolførelse i henhold til national ret.
3. Når børn modtager en meddelelse om rettigheder i medfør af direktiv 2012/13/EU, sikrer medlemsstaterne, at en sådan meddelelse omfatter en henvisning til deres rettigheder i medfør af nærværende direktiv.«
23. Artikel 6 i direktiv 2016/800 regulerer retten til adgang til advokatbistand:
- »1. Børn, der er mistænkte eller tiltalte i straffesager, har ret til advokatbistand i overensstemmelse med direktiv 2013/48/EU. Intet i nærværende direktiv, navnlig i denne artikel, berører denne ret.
2. Medlemsstaterne sikrer, at børn bistås af en advokat i overensstemmelse med denne artikel, for at de effektivt kan udøve retten til et forsvar.
3. Medlemsstaterne sikrer, at børn uden unødigt forsinkelse bistås af en advokat, når de bliver underrettet om, at de er mistænkte eller tiltalte. Børn skal under alle omstændigheder bistås af en advokat fra følgende tidspunkter, alt efter hvad der indtræffer først:
- a) før den pågældende bliver afhørt af politiet eller en anden retshåndhævende myndighed eller retslig myndighed

- b) når efterforskningsmyndigheder eller andre kompetente myndigheder træffer efterforskningsmæssige eller andre bevissikrende foranstaltninger i overensstemmelse med stk. 4, litra c)
- c) uden unødigt forsinkelse efter frihedsberøvelsen
- d) hvis de er blevet indstævnet for en domstol med kompetence til at afgøre straffesager, i tilstrækkelig god tid inden de giver møde for denne domstol.

4. Advokatbistand skal omfatte følgende:

- a) Medlemsstaterne sikrer, at børn har ret til at mødes i enrum og kommunikere med den advokat, der repræsenterer dem, herunder forud for afhøringer foretaget af politiet eller af en anden retshåndhævende eller retslig myndighed.
- b) Medlemsstaterne sikrer, at børn bistås af en advokat, når de afhøres, og at advokaten kan deltage effektivt under afhøringen. En sådan deltagelse gennemføres i overensstemmelse med procedurerne i national ret, forudsat at disse procedurer ikke er til skade for den effektive udøvelse eller det væsentlige indhold af den pågældende rettighed. Når en advokat deltager under en afhøring, føres det forhold, at en sådan deltagelse har fundet sted, til protokol ved anvendelse af proceduren for protokolførelse i national ret.
- c) Medlemsstaterne sikrer, at børn som minimum bistås af en advokat i forbindelse med følgende efterforsknings- eller bevissikringsforanstaltninger, hvis disse foranstaltninger er fastsat i national ret, og hvis det kræves eller tillades, at den mistænkte eller tiltalte deltager i den pågældende foranstaltning:
 - i) konfrontationsparader
 - ii) konfrontationer
 - iii) rekonstruktioner af gerningsstedet.

5. Medlemsstaterne respekterer fortroligheden af kommunikationen mellem børn og deres advokat i forbindelse med udøvelsen af retten til advokatbistand som fastsat i dette direktiv. Sådant kommunikation omfatter møder, korrespondance, telefonsamtaler og andre former for kommunikation, som er tilladt i henhold til national ret.

6. Medlemsstaterne kan, forudsat at dette er i overensstemmelse med retten til en retfærdig rettergang, fravige stk. 3, hvis advokatbistand ikke står i et rimeligt forhold til sagens omstændigheder, i lyset af den påståede strafbare handlingens grovhed, sagens kompleksitet og de foranstaltninger, der vil kunne træffes med hensyn til en sådan handling, idet barnets tarv altid kommer i første række.

Medlemsstaterne skal under alle omstændigheder sikre, at børn bistås af en advokat:

- a) når de stilles for en kompetent domstol eller dommer med henblik på at træffe afgørelse om tilbageholdelse på et hvilket som helst tidspunkt under sagen inden for rammerne af dette direktiv, og

b) under tilbageholdelse.

Medlemsstaterne sikrer endvidere, at frihedsberøvelse ikke pålægges som straf, medmindre barnet har været bistået af en advokat på en sådan måde, at barnet effektivt kan udøve retten til et forsvar og under alle omstændigheder under hovedforhandlingen ved en domstol.

7. Hvis barnet skal bistås af en advokat i henhold til denne artikel, men der ikke er en advokat til stede, skal de kompetente myndigheder udsætte afhøringen af barnet eller andre efterforsknings- eller bevissikringsforanstaltninger fastsat i stk. 4, litra c), med et rimeligt tidsrum, for at muliggøre advokatens ankomst, eller, hvis barnet ikke har udpeget en advokat, sørge for en advokat til barnet.

8. Under ekstraordinære omstændigheder og udelukkende i perioden forud for hovedforhandlingen kan medlemsstaterne midlertidigt fravige anvendelsen af de rettigheder, der er fastsat i stk. 3, i det omfang det er begrundet i lyset af sagens konkrete omstændigheder på baggrund af en af følgende tvingende grunde:

- a) [D]er er et hastende behov for at afværge alvorlige negative konsekvenser for en persons liv, frihed eller fysiske integritet.
- b) [E]n øjeblikkelig indsats fra efterforskningsmyndighederne er bydende nødvendig for at forhindre væsentlig skade for en straffesag i forbindelse med en alvorlig strafbar handling.

Medlemsstaterne sikrer, at de kompetente myndigheder ved anvendelse af dette stykke tager hensyn til barnets tarv.

En afgørelse om at foretage en afhøring, uden at advokaten er til stede, i henhold til dette stykke må udelukkende træffes på et konkret og individuelt grundlag enten af en retslig myndighed eller af en anden kompetent myndighed på betingelse af, at afgørelsen kan underkastes domstolskontrol.«

24. Artikel 18 i direktiv 2016/800 fastlægger retten til retshjælp:

»Medlemsstaterne sikrer, at national ret vedrørende retshjælp garanterer den effektive udøvelse af retten til advokatbistand, jf. artikel 6.«

25. Endelig regulerer artikel 19 i direktiv 2016/800 retsmidler:

»Medlemsstaterne sikrer, at børn, der er mistænkte eller tiltalte i straffesager, og børn, der er eftersøgte, har et effektivt retsmiddel i henhold til national ret i tilfælde, hvor deres rettigheder i henhold til dette direktiv tilsidesættes.«

IV. Analyse

A. *Indledende bemærkninger*

26. EU har ikke én fælles lov om strafferetspleje. Tværtimod er strafferetsplejen stadig et område, der reguleres af medlemsstaterne, hvilket nødvendigvis fører til lovgivningsmæssige forskelle.

27. Selv om de strafferetlige procedurer varierer, kan enkeltpersoner i EU ikke desto mindre forlade sig på, at garantierne for de grundlæggende rettigheder er de samme¹¹.

28. Den primære grund til dette er den europæiske menneskerettighedskonvention (EMRK), som alle medlemsstaterne har tiltrådt. Med sin fortolkning af EMRK's rettigheder, navnlig retten til en retfærdig rettergang, der er sikret ved EMRK's artikel 6, har Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (Menneskerettighedsdomstolen) harmoniseret rettighederne inden for strafferetsplejen på det europæiske kontinent.

29. I henhold til artikel 52, stk. 3, i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«) udgør de rettigheder, der er beskyttet af EMRK, det minimumsniveau af beskyttelse, der skal ydes enkeltpersoner i situationer, der er omfattet af EU-rettens anvendelsesområde.

30. Ikke desto mindre har EU-lovgiver fundet, at den omstændighed, at de enkelte medlemsstater er parter i EMRK, ikke altid i sig selv giver en tilstrækkelig grad af tillid til andre medlemsstaters strafferetlige systemer¹². En sådan tillid er imidlertid en nødvendig forudsætning for gensidig anerkendelse i straffesager og derfor et grundlag for samarbejde på det strafferetlige område, således som det er baseret på EUF-traktaten¹³.

31. For at øge den gensidige tillid har EU-lovgiver derfor vedtaget en række minimumsharmoniseringsdirektiver, der regulerer de strafferetlige procedurer i medlemsstaterne¹⁴.

¹¹ – Med Domstolens ord indebærer det, at »der mellem medlemsstaterne hersker en gensidig tillid til, at deres respektive nationale retsordener er i stand til at yde den samme effektive beskyttelse af de grundlæggende rettigheder, som er anerkendt på EU-plan, og navnlig i chartret« (dom af 28.1.2021, Spetsializirana prokuratura (Meddelelse om rettigheder), C-649/19, EU:C:2021:75, præmis 71). Jf. også A. Soo, »Article 12 of the Directive 2013/48/EU: A starting point for discussion on a common understanding of the criteria for effective remedies of violation of the right to counsel«, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, bind 25(1), 2017, s. 31-51, navnlig s. 38.

¹² – Tredje betragtning til direktiv 2016/800, syvende betragtning til direktiv 2012/13, femte betragtning til direktiv 2013/48 og femte betragtning til direktiv 2016/343.

¹³ – Jf. artikel 67, stk. 1, TEUF og artikel 82, stk. 1, TEUF, der understreger princippet om gensidig anerkendelse i straffesager. Traktaterne nævner ganske vist ikke gensidig tillid, men Domstolen har understreget dens centrale betydning på området frihed, sikkerhed og retfærdighed: »Både princippet om gensidig tillid mellem medlemsstaterne og princippet om gensidig anerkendelse, der selv hviler på den gensidige tillid mellem medlemsstaterne, er af grundlæggende betydning i EU-retten, idet de muliggør oprettelsen og bevarelsen af et område uden indre grænser. Mere specifikt pålægger princippet om gensidig tillid, bl.a. for så vidt angår et område med frihed, sikkerhed og retfærdighed, hver af medlemsstaterne at lægge til grund, medmindre der er tale om helt særlige omstændigheder, at samtlige andre medlemsstater overholder EU-retten og navnlig de i EU-retten anerkendte grundlæggende rettigheder« (jf. f.eks. dom af 26.10.2021, Openbaar Ministerie (Retten til at blive hørt af den fuldbyrdende judicielle myndighed), C-428/21 PPU og C-429/21 PPU, EU:C:2021:876, præmis 37 og den deri nævnte retspraksis).

¹⁴ – Ud over de direktiver, der er nævnt ovenfor i fodnote 3-6, omfatter disse også Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2010/64/EU af 20.10.2010 om retten til tolke- og oversætterbistand i straffesager (EUT 2010, L 280, s. 1) og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv (EU) 2016/1919 af 26.10.2016 om retshjælp til mistænkte og tiltalte i straffesager og til eftersøgte personer i sager angående europæiske arrestordre (EUT 2016, L 297, s. 1).

32. Blandt disse direktiver spiller direktiv 2016/800 en særlig rolle. Børn fortjener som sårbare personer¹⁵ yderligere omsorg og øget beskyttelse¹⁶. Dette følger bl.a. af chartrets artikel 24, som forpligter alle offentlige myndigheder og private institutioner til at sikre, at barnets tarv kommer i første række¹⁷.

33. Direktiv 2016/800 skal således forstås som *lex specialis*¹⁸, der sikrer mindst den samme – hvis ikke mere omfattende – beskyttelse af børn, der er mistænkte eller tiltalte, sammenlignet med andre minimumsharmoniseringsdirektiver, der regulerer rettigheder i straffesager.

34. I modsætning til disse andre direktiver, som regulerer specifikke processuelle rettigheder, fokuserer direktiv 2016/800 på en kategori af mistænkte eller tiltalte og dækker flere rettigheder.

35. Domstolen har indtil videre kun beskæftiget sig med direktiv 2016/800 i Piotrowski-sagen¹⁹, hvor den fortolkede direktivets artikel 17 i forbindelse med en europæisk arrestordre, hvor den eftersøgte var mindreårig. Den bestemmelse er ikke relevant i den foreliggende sag, og denne præjudicielle forelæggelse er dermed første gang, Domstolen har lejlighed til at fortolke en række processuelle rettigheder for børn, der er mistænkte eller tiltalte i en straffesag.

B. Omorganisering af de spørgsmål, som den forelæggende ret har forelagt, og forslagens opbygning

36. Hovedparten af de spørgsmål, som den forelæggende ret har forelagt, vedrører fortolkningen af børns rettigheder i straffesager, således som de er sikret ved minimumsharmoniseringsdirektiverne, navnlig direktiv 2016/800.

37. Inden jeg foretager en realitetsbehandling af disse spørgsmål, vil jeg i afsnit C undersøge de formalitetsindsigelser, som særligt den polske regering har rejst.

38. I denne henseende er en del af spørgsmål 13 og spørgsmål 14 i sin helhed ikke forbundet med fortolkningen af direktiverne om garantier i straffesager, men af mere generel karakter. Den forelæggende ret har anmodet om en fortolkning af artikel 2 TEU og artikel 19, stk. 1, TEU, chartrets artikel 47 og princippet om domstolens uafhængighed. Som jeg vil redegøre nærmere for, kan disse spørgsmål ikke antages til realitetsbehandling inden for rammerne af den foreliggende sag, hvorfor jeg ikke vil behandle indholdet af disse.

¹⁵ – Rådets køreplan (jf. fodnote 2 ovenfor) opfordrede til en trinvis tilgang til regulering af forskellige processuelle rettigheder i strafferetsplejen, hvoraf en af disse er særlige beskyttelsesforanstaltninger for mistænkte eller tiltalte personer, som er sårbare. Køreplanen er omhandlet i direktiv 2016/800, jf. fjerde til sjette betragtning til dette direktiv.

¹⁶ – Meddelelse fra Kommissionen til Europa-Parlamentet, Rådet, Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg og Regionsudvalget, En EU-dagsorden for børns rettigheder (COM(2011) 60 final).

¹⁷ – Beskyttelsen af børns rettigheder er også blandt Den Europæiske Unions mål, jf. artikel 3, stk. 3, TEU. Jeg har allerede redegjort for Domstolens praksis vedrørende barnets tarv i mit forslag til afgørelse GN (Grund til afslag baseret på barnets tarv) (C-261/22, EU:C:2023:582, punkt 45-55). Desuden har alle medlemsstater ratificeret De Forenede Nationers konvention om barnets rettigheder, som blev undertegnet den 20.11.1989, UNTS 1577, s. 3.

¹⁸ – Jf. S. Cras, »The directive on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings. Genesis and descriptive comments relating to selected articles«, *eu crim*, bind 2, 2016, s. 109-119, navnlig s. 110 og 111. Ifølge Kommissionen er børn »den mest skrøbelige gruppe af borgere, der kan blive tiltalt i en straffesag [...], især fordi de er omfattet af en højere risiko for forskelsbehandling eller berøvelse af deres grundlæggende rettigheder på grund af deres manglende viden, modenhed eller mentale og fysiske handicap« (arbejdsdokument fra Kommissionens tjenestegrene, forslag til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om retssikkerhedsgarantier for børn, der er mistænkt eller tiltalt i straffesager, SWD(2013) 480 final, s. 4).

¹⁹ – Dom af 23.1.2018, Piotrowski (C-367/16, EU:C:2018:27, præmis 36 og 37).

39. Hvad angår sagens realitet vil jeg i afsnit D fremsætte en fortolkning af rækkevidden af børns ret til adgang til advokatbistand, således som den forelæggende ret har anmodet om i det første og det andet spørgsmål. Dette vil også omfatte en undersøgelse af de fravigelser til denne ret, der er tilladt i henhold til direktiv 2016/800.

40. I afsnit E vil jeg herefter redegøre for, om retten til adgang til advokatbistand fortsat gælder, efter at et barn er fyldt 18 år under straffesagens forløb, og om den pågældende bestemmelse overlader det til medlemsstaterne at tage stilling til, hvordan den skal gennemføres. Dette vil besvare den forelæggende rets femte spørgsmål.

41. I afsnit F vil jeg besvare det ottende, det niende og det tiende spørgsmål vedrørende rækkevidden af børns og indehaveren af forældreansvarets ret til at blive informeret om deres processuelle rettigheder. Dette vil omfatte et svar på, om denne forpligtelse også gælder for den anklagemyndighed, der deltager i den indledende fase af retssagen.

42. I afsnit G vil jeg derefter redegøre for, i hvilket omfang EU-retten påvirker reglerne om (u)antagelighed af beviser, der er indsamlet i strid med en eller flere af de rettigheder, som de pågældende direktiver giver børn, og dermed besvare den forelæggende rets 11. spørgsmål.

43. Endelig vil jeg i afsnit H kort redegøre for de konsekvenser, der følger af EU-rettens direkte virkning og forrang for de nationale retter. Som svar på en del af de betænkeligheder, den forelæggende ret har rejst i det 13. spørgsmål, vil jeg redegøre for, at begrebet direkte virkning ikke kun er rettet mod domstolene, men også mod alle institutioner i medlemsstaterne, herunder offentlige anklagere.

44. Læseren vil have bemærket, at jeg i denne opbygning har undladt at medtage den forelæggende rets tredje, sjette og tolvte spørgsmål. I disse spørgsmål henviser den forelæggende ret til specifikke bestemmelser i polsk lovgivning og anmoder Domstolen om at tage stilling til, om EU-retten er til hinder for deres anvendelse. Som bekendt har Domstolen i medfør af artikel 19, stk. 1, TEU, artikel 267 TEU og artikel 267, stk. 1, TFEU imidlertid kun kompetence til at fortolke EU-retten, mens det alene tilkommer de nationale retter at fortolke national ret²⁰.

45. I henhold til denne strenge arbejdsdeling mellem Domstolen og de nationale retter har førstnævnte ikke beføjelse til at træffe afgørelse om, hvorvidt national lovgivning er forenelig med EU-retten²¹. Det tilkommer den forelæggende ret, efter at den har modtaget Domstolens besvarelse, at drage de nødvendige konsekvenser for den gældende nationale ret²². I denne henseende vil den forelæggende ret kunne tage stilling til de bestemmelser i national ret, der er nævnt i disse tre spørgsmål, på grundlag af besvarelsen af de øvrige spørgsmål.

C. Antagelighed

46. Den polske regering har bestridt, at den præjudicielle forelæggelse kan antages til realitetsbehandling, med den begrundelse, at den forelæggende ret allerede har afhjulpet eventuelle tilsidesættelser af direktiv 2016/800 ved at udelukke de oplysninger, der er indsamlet uden en advokats tilstedeværelse i den indledende fase af retssagen, og ved at udpege en advokat

²⁰ – Dom af 17.6.1999, Piaggio (C-295/97, EU:C:1999:313, præmis 29), og af 15.1.2013, Križan m.fl. (C-416/10, EU:C:2013:8, præmis 58).

²¹ – Dom af 21.1.1993, Deutsche Shell (C-188/91, EU:C:1993:24, præmis 27).

²² – Jf. i denne retning dom af 17.6.1999, Piaggio (C-295/97, EU:C:1999:313, præmis 32).

til de tiltalte, herunder ved at forlænge denne beskikkelse, efter at den ene af de tiltalte fyldte 18 år. Den præjudicielle forelæggelse er med andre ord ikke nødvendig for, at den forelæggende ret kan træffe afgørelse i den sag, der verserer for den.

47. Det fremgår af Domstolens faste praksis, at der gælder en formodning for, at de spørgsmål, som den nationale ret har forelagt »på baggrund af de retlige og faktiske omstændigheder, som den har ansvaret for at fastlægge – og hvis rigtighed det ikke tilkommer Domstolen at efterprøve – er relevante«²³. Hvis Domstolen imidlertid er af den opfattelse, at det er ufornuddent at besvare de stillede spørgsmål, for at den forelæggende ret kan afsige dom i den sag, der verserer for den, kan den erklære sig inkompetent²⁴.

48. Dette kan være tilfældet, hvis den forelæggende ret allerede har truffet afgørelse om de spørgsmål, som den anmoder Domstolen om at fortolke. I så fald er Domstolens besvarelse muligvis ikke længere nødvendig. Har den forelæggende ret i den sag, der verserer for den, dog stadig mulighed for at ændre sin afgørelse vedrørende det pågældende spørgsmål, inden den træffer endelig afgørelse i sagen, kan besvarelsen af de præjudicielle spørgsmål imidlertid anses for nyttig for den konkrete sag²⁵.

49. Det ser ganske vist ud som om, at den forelæggende ret allerede har besluttet at udelukke de beviser, der er indsamlet uden en advokats tilstedeværelse, og at den har forlænget advokatbistanden for en af de tiltalte, der fyldte 18 år, men der er ikke fremlagt noget bevis for Domstolen for, at den forelæggende ret ikke kan ændre sin afgørelse, før den afslutter sagen.

50. Jeg er derfor af den opfattelse, at fortolkningen af rækkevidden af de omhandlede processuelle rettigheder er nyttig med henblik på at sætte den forelæggende ret i stand til at træffe afgørelse i hovedsagen.

51. Ikke desto mindre er jeg af den opfattelse, at en del af det 13. spørgsmål og det 14. spørgsmål i sin helhed ikke kan antages til realitetsbehandling.

52. Det 13. spørgsmål kan underinddeles i to dele. I den ene del ønsker den forelæggende ret oplyst, om den direkte virkning af de rettigheder, der tilkommer børn (retten til advokatbistand og retten til information), også er bindende for anklagemyndigheden, som således vil have pligt til at sikre disse rettigheder og se bort fra eventuelle modstridende nationale regler. Svaret på dette spørgsmål vil sætte den forelæggende ret i stand til at konkludere, om anklagemyndigheden har tilsidesat børnenes rettigheder i den indledende fase af retssagen, og kan derfor antages til realitetsbehandling.

53. Den anden del af dette spørgsmål rejser imidlertid et mere generelt spørgsmål om, hvorvidt anklagemyndigheden skal være uafhængig. Dette spørgsmål er efter min opfattelse ikke direkte relevant for den straffesag, der verserer for den forelæggende ret. Uanset om anklagemyndigheden er uafhængig af den udøvende magt eller ej, er denne forpligtet til at sikre børn de rettigheder i straffesager, som tilkommer dem i henhold til EU-retten.

²³ – Dom af 8.12.2022, Inspektor mod Inspektorata kam Vissjia sadeben savet (Formål med behandlingen af personoplysninger – strafferetlig efterforskning) (C-180/21, EU:C:2022:967, præmis 66).

²⁴ – Dom af 26.3.2020, Miasto Łowicz og Prokurator Generalny (C-558/18 og C-563/18, EU:C:2020:234, præmis 43 og 45).

²⁵ – Jf. i denne retning dom af 21.4.1988, Pardini (338/85, EU:C:1988:194, præmis 10-14).

54. Endelig ønsker den forelæggende ret med sit 14. spørgsmål oplyst, om artikel 2, TEU, artikel 19, stk. 1, TEU, respekten for retsstaten, princippet om domstolenes uafhængighed og chartrets artikel 47 er til hinder for national ret, der giver justitsministeren beføjelse til øjeblikkeligt at stille en dommers aktiviteter i bero. Den forelæggende rets bekymring skyldes dommerens personlige erfaring, idet denne har været midlertidigt suspenderet i en tidligere sag. I den foreliggende sag opstår frygten for, at en suspension igen kan komme på tale, som følge af, at der i den præjudicielle forelæggelse sættes spørgsmålstegn ved gyldigheden af national ret.

55. Domstolen har allerede i to traktatbrudssager mod Polen præciseret, at national lovgivning, der forhindrer dommere i at forelægge spørgsmål om fortolkning af EU-retten for Domstolen under trussel om disciplinære sanktioner, ikke kan accepteres i henhold til EU-retten²⁶.

56. Sådanne trusler mod domstolenes uafhængighed er ikke acceptable, men synes i den foreliggende sag at være af rent hypotetisk karakter. Den tidligere suspension af dommeren ved den forelæggende ret har ingen forbindelse med den foreliggende sag, som ligger til grund for de spørgsmål, der er blevet forelagt for Domstolen.

57. Som Domstolen fastslog i dommen i sagen *Miasto Łowicz og Prokurator Generalny*²⁷, er det uforment at besvare det forelagte spørgsmål, for at der kan træffes afgørelse i sagen ved den forelæggende ret, og spørgsmålet kan således ikke antages til realitetsbehandling²⁸.

58. Den foreliggende situation adskiller sig således fra situationen i sagen *YP m.fl.* (ophævelse af immunitet og suspension af en dommer), hvor Domstolen fastslog, at præjudicielle spørgsmål, der tager sigte på at give den forelæggende ret mulighed for in limine litis at afgøre processuelle vanskeligheder såsom dem, der vedrører dens egen kompetence til at påkende en sag, der verserer for den, kan besvares inden for rammerne af en præjudiciel forelæggelse²⁹. Den forelæggende ret i denne sag var i tvivl om, hvorvidt den havde kompetence til at påkende sagen, som kun blev overført til den, fordi den dommer, der oprindeligt behandlede sagen, var blevet suspenderet på grund af forelæggelsen for Domstolen.

59. Sammenfattende foreslår jeg, at Domstolen afviser en del af det 13. spørgsmål og det 14. spørgsmål i sin helhed. Der er dog intet til hinder for, at Domstolen besvarer de øvrige spørgsmål.

D. Retten til advokatbistand (det første og det andet spørgsmål)

60. Den forelæggende rets første og andet spørgsmål vedrører rækkevidden af den ret til adgang til advokatbistand, der er fastsat i artikel 6 i direktiv 2016/800. Den forelæggende ret ønsker nærmere bestemt oplyst, om myndighederne i den indledende fase af retssagen skal sikre, at et barn bistås af en advokat (det første spørgsmål), og om der er fravigelser til denne ret (det andet spørgsmål).

²⁶ – Dom af 15.7.2021, Kommissionen mod Polen (Disciplinærordningen for dommere) (C-791/19, EU:C:2021:596, præmis 225), og af 5.6.2023, Kommissionen mod Polen (Dommeres uafhængighed og privatliv) (C-204/21, EU:C:2023:442, præmis 132 og 157 samt domskonklusionen).

²⁷ – Dom af 26.3.2020, *Miasto Łowicz og Prokurator Generalny* (C-558/18 og C-563/18, EU:C:2020:234, præmis 51).

²⁸ – Jf. i denne retning også dom af 23.11.2021, *IS* (Forelæggelsesafgørelsens ulovlighed) (C-564/19, EU:C:2021:949, præmis 144).

²⁹ – Dom af 13.7.2023, *YP m.fl.* (Ophævelse af immunitet og suspension af en dommer) (C-615/20 og C-671/20, EU:C:2023:562, præmis 47).

1. Anvendelsesområde

61. En mistænkt, som er under 18 år, tiltales. Udløser det automatisk en forpligtelse for myndighederne til at sikre, at barnet bistås af en advokat, at advokaten deltager i den indledende fase af retssagen, og at barnet ikke kan afhøres uden advokatens medvirken?

62. Som jeg har redegjort for i afsnit A, repræsenterer EMRK minimumsniveauet for beskyttelse i henhold til chartrets artikel 52, stk. 3. Det betyder, at enhver fortolkning af direktiv 2016/800 skal sikre en beskyttelse, der mindst svarer til den beskyttelse, der er sikret ved EMRK. Den beskyttelse, som EU yder, kan dog godt være højere end den, som er sikret ved EMRK. EMRK er således et nyttigt udgangspunkt for fastlæggelsen af rækkevidden af børns ret til adgang til advokatbistand i straffesager.

63. Det er velkendt, at retten til advokatbistand ifølge Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol er et væsentligt element i en retfærdig rettergang³⁰. Adgangen til en advokat skal være effektiv og praktisk for at kunne påvirke straffesagens forløb³¹.

64. I sagen Salduz mod Tyrkiet³² fastslog Menneskerettighedsdomstolen, at retten til en retfærdig rettergang kræver, at der gives adgang til advokatbistand allerede ved den første politiafhøring, medmindre der er tvingende grunde til at nægte en sådan adgang. Ikke desto mindre er retten til en retfærdig rettergang uopretteligt tilsidesat, hvis der ikke er ret til advokatbistand i den indledende fase af retssagen, hvorunder der afgives selvinkriminerende udtalelser, som derefter tjener som grundlag for domfældelsen.

65. Disse konklusioner, såvel som omfattende retspraksis fra Menneskerettighedsdomstolen vedrørende retten til forsvar, blev indarbejdet i direktiv 2013/48³³.

66. I henhold til direktiv artikel 6, stk. 1, i direktiv 2016/800 er rækkevidden af børns ret til advokatbistand den samme som den, der gælder for enhver anden mistænkt eller tiltalt person i henhold til direktiv 2013/48.

67. Efter min opfattelse kræver artikel 6 i direktiv 2016/800 følgende. For det første skal børn have adgang til advokatbistand uden unødigt forsinkelse, hvilket i princippet betyder, at de i henhold til direktivets artikel 6, stk. 3, litra a), skal sikres adgang, inden de afhøres af politiet eller en anden retshåndhævende eller retslig myndighed.

68. Dette betyder, at de myndigheder, der deltager i den indledende fase af retssagen, såsom anklagere og politimyndigheder, ikke kan afhøre et barn som mistænkt uden en advokats tilstedeværelse.

³⁰ – Menneskerettighedsdomstolens dom af 23.11.1993, Poitrimol mod Frankrig (CE:ECHR:1993:1123JUD001403288, § 34).

³¹ – Menneskerettighedsdomstolens dom af 30.5.2013, Martin mod Estland (CE:ECHR:2013:0530JUD003598509, § 90) og af 20.10.2015, Dvorski mod Kroatien (CE:ECHR:2013:1128JUD002570311, § 78).

³² – Menneskerettighedsdomstolens dom af 27.11.2008, Salduz mod Tyrkiet (CE:ECHR:2008:1127JUD003639102, § 55).

³³ – En nærmere analyse findes i N. Daminova, »The European Court of Human Rights on the »Access to a lawyer« Directive 2013/48/EU: The quest for a coherent application of the right to a legal assistance in Europe?«, *European Criminal Law Review*, bind 2(11), 2021, s. 211-241, navnlig s. 220-224. Jf. også J.D. Jackson, »Responses to Salduz: Procedural tradition, change and the need for effective defence«, *The Modern Law Review*, bind 79(6), 2016, s. 987.

69. Det følger endvidere af artikel 6 i direktiv 2016/800 sammenholdt med direktivets artikel 18, at myndighederne har pligt til at sikre, at barnet bistås af en forsvarsadvokat, før de indleder deres afhøring, hvis barnet ikke allerede har en advokat³⁴.

70. I modsætning til artikel 9 i direktiv 2013/48 indeholder direktiv 2016/800 ikke en bestemmelse om, at børn kan give afkald på deres ret til adgang til advokatbistand. Heraf konkluderer jeg, at retten til retshjælp for voksne bliver til en juridisk forpligtelse til at give børn adgang til advokatbistand i straffesager.

71. Sammenfattende synes rækkevidden af den ret til advokatbistand, som tilkommer børn, der er mistænkt eller tiltalt i en straffesag, at være meget vidtrækkende. Offentlige myndigheder har en pligt til at sikre, at børn er repræsenteret ved en advokat, før de afhøres første gang, om nødvendigt ved at beskikke en forsvarsadvokat.

2. Fravigelser

72. Ikke desto mindre fastsættes det i en række andre stykker i artikel 6 i direktiv 2016/800, navnlig stk. 6 og 8, at det er muligt at fravige bestemmelsen om ret til advokatbistand i den indledende fase af retssagen. På denne baggrund ønsker den forelæggende ret oplyst, om politiafhøring af mindreårige mistænkte uden en advokats tilstedeværelse under efterforskningen er i overensstemmelse med en af disse fravigelser.

73. Som allerede nævnt bestemmer artikel 6, stk. 1, i direktiv 2016/800, at intet i dette direktiv berører retten til advokatbistand i henhold til direktiv 2013/48. Dette betyder, at ingen af de fravigelser, som er fastsat ved de øvrige stykker i artikel 6 i direktiv 2016/800, kan fortolkes således, at de indskrænker mindreåriges rettigheder for så vidt angår de generelle rettigheder, som er sikret ved direktiv 2013/48. Jeg vil derfor først undersøge, hvilke muligheder for fravigelser sidstnævnte direktiv indeholder.

74. Domstolen fortolkede direktiv 2013/48 i VW-sagen (Retten til adgang til advokatbistand i tilfælde af udeblivelse), hvor den fastslog, at artikel 3, stk. 5 og 6, i direktiv 2013/48 udtømmende opregner de begrænsninger i retten til advokatbistand, som er mulige. Det betyder, at denne ret ikke må begrænses i nogen anden situation³⁵.

75. I henhold til artikel 8, stk. 2, i direktiv 2013/48 skal enhver afgørelse, der fraviger retten til adgang til advokatbistand, desuden være behørigt begrundet og træffes fra sag til sag, enten af en retslig myndighed eller af en anden kompetent myndighed, forudsat at afgørelsen kan underkastes domstolskontrol.

76. Artikel 3, stk. 6, i direktiv 2013/48, hvortil der henvises i VW-sagen (Retten til adgang til advokatbistand i tilfælde af udeblivelse) som en af de to mulige fravigelser fra retten til advokatbistand, svarer til artikel 6, stk. 8, i direktiv 2016/800. Denne bestemmelse gør det undtagelsesvis muligt midlertidigt at fravige retten til advokatbistand, hvis der er et hastende behov for at afværge alvorlige konsekvenser for en persons liv, frihed eller fysiske integritet, eller hvis en øjeblikkelig indsats er bydende nødvendig for at forhindre væsentlig skade for straffesagen.

³⁴ – Bevilling af retshjælp er reguleret ved direktiv 2016/1919, nærmere bestemt på de betingelser, der er fastsat i direktivets artikel 4. Dette direktivs artikel 9 har følgende ordlyd: »Medlemsstaterne sikrer, at der ved gennemførelsen af dette direktiv tages hensyn til de særlige behov hos mistænkte, tiltalte og eftersøgte, som er sårbare.«

³⁵ – Dom af 12.3.2020, VW (Retten til adgang til advokatbistand i tilfælde af udeblivelse) (C-659/18, EU:C:2020:201, præmis 42).

77. Som Kommissionen har gjort gældende, vedrører artikel 6, stk. 8, i direktiv 2016/800 dog en anden situation end den, der gør sig gældende i hovedsagen, og finder derfor ikke anvendelse. Der var nemlig ikke et hastende behov for at undgå alvorlige konsekvenser for nogens liv, frihed eller fysiske integritet, og det fremgår heller ikke af de faktiske omstændigheder i den foreliggende sag, at efterforskningsmyndighedernes øjeblikkelige indsats var bydende nødvendig for at undgå væsentlig skade for straffesagen.

78. Den anden fravigelse fra retten til advokatbistand i henhold til artikel 3, stk. 5, i direktiv 2013/48 lyder: »Under ekstraordinære omstændigheder og udelukkende i perioden forud for retssagen kan medlemsstaterne midlertidigt fravige anvendelsen af stk. 2, litra c), når den mistænkte eller tiltalte fjerne geografiske opholdssted gør det umuligt at sikre retten til adgang til advokatbistand uden unødigt forsinkelse efter frihedsberøvelsen.« I 30. betragtning til direktiv 2013/48 præciseres: »Under en sådan midlertidig fravigelse bør de kompetente myndigheder ikke afhøre den pågældende person eller gennemføre nogen af de efterforskningsmæssige eller bevissikrende foranstaltninger, der er fastsat i dette direktiv.«

79. Direktiv 2016/800 indeholder ikke nogen tilsvarende fravigelse. Under lovgivningsproceduren, hvor direktiv 2016/800 blev vedtaget, accepterede Rådet Europa-Parlamentets anmodning om, at bestemmelsen om, at den mistænkte eller tiltalte »fjerne geografiske opholdssted« kunne begrunde en fravigelse, ikke skulle overføres til direktiv 2016/800³⁶. Under alle omstændigheder synes denne bestemmelse ikke at være aktuel under omstændighederne i den foreliggende sag.

80. Tilbage står herefter artikel 6, stk. 6, i direktiv 2016/800.

81. Artikel 6, stk. 6, i direktiv 2016/800 indfører en anden mulighed for at fravige retten til advokatbistand, som i sin ordlyd ikke svarer til nogen af de fravigelser, der er tilladt i henhold til direktiv 2013/48. Uanset hvorledes denne bestemmelse fortolkes, følger det af artikel 6, stk. 1, at denne fravigelse ikke kan forstås således, at den indskrænker retten til advokatbistand set i forhold til rækkevidden af den samme rettighed i henhold til direktiv 2013/48, når det drejer sig om mindreårige. Det er derfor vanskeligt at forsvare yderligere fravigelser fra retten til advokatbistand, når det drejer sig om børn.

82. Artikel 6 viste sig under lovgivningsproceduren, der førte til direktiv 2016/800, at være den »mest kontroversielle artikel i hele direktivet«³⁷. Det oprindelige forslag indeholdt en bestemmelse om obligatorisk repræsentation ved en advokat. Under lovgivningsproceduren insisterede nogle medlemsstater imidlertid på, at det ikke var nødvendigt for et barn at blive bistået af en advokat i forbindelse med mindre og mindre alvorlige lovovertrædelser³⁸. Som det fremgår af Rådets dokument til forberedelse af den ottende trilog i denne lovgivningsprocedure, var Parlamentet dog »ikke begejstret« for en sådan anmodning om yderligere at indskrænke pligten til at sikre, at børn kun afhøres under en advokats tilstedeværelse³⁹.

³⁶ – Rådets interinstitutionelle sag 14087/15, Bruxelles, 13.11.2015, s. 2.

³⁷ – S. Cras, (fodnote 18), s. 113; S.E. Rap, og D. Zlotnik, »The right to legal and other appropriate assistance for child suspects and accused. Reflections on the directive on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings«, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 26(2), 2018, s. 110-131, navnlig s. 118.

³⁸ – S. Cras (fodnote 18), s. 114.

³⁹ – Rådets interinstitutionelle sag nr. 14273/15, Bruxelles, 20.11.2015, s. 2.

83. Den endelige ordlyd af artikel 6 er således en udvandet version, hvor en proportionalitetsanalyse kan føre til, at adgangen til advokatbistand er indskrænket i den indledende fase af retssagen⁴⁰.

84. Således som artikel 6, stk. 6, i direktiv 2016/800 er affattet, synes denne artikel – med rod i en proportionalitetstest – at tilføje yderligere en indskrænkning af retten til adgang til advokatbistand⁴¹.

85. Dette er tilfældet på trods af, at bestemmelsen indeholder to sikkerhedskrav: Retten til en retfærdig rettergang skal overholdes, og hensynet til barnets tarv skal komme i første række.

86. Ordlyden af artikel 6, stk. 6, første afsnit i direktiv 2016/800 giver derfor indtryk af, at medlemsstaterne i den indledende fase af retssagen kan fravige forpligtelsen til at sikre, at et barn bistås af en advokat. Er der ikke en advokat til stede, kan der i henhold til artikel 6, stk. 6, tredje afsnit, ikke idømmes en frihedsstraf.

87. Det kan derfor konkluderes, at den obligatoriske adgang til advokatbistand uden nogen mulighed for fravigelse kun finder anvendelse i tilfælde af tilbageholdelse, og når straffesagen fører til frihedsberøvelse⁴².

88. I den foreliggende sag ville anvendelsen af denne bestemmelse resultere i et forbud mod at idømme den tiltalte frihedsberøvelse. Selv denne betingelse er dog begrænset, idet den manglende adgang til advokatbistand kun kan afhjælpes ved, at barnet bistås af en advokat på en sådan måde, at barnet effektivt kan udøve retten til et forsvar og under alle omstændigheder under hovedforhandlingen.

89. Efter min opfattelse må det konkluderes, at det i henhold til artikel 6, stk. 6, i direktiv 2016/800, således som denne bestemmelse er affattet, er muligt at udelukke retten til en advokat, hvilket ikke ville være tilladt i henhold til direktiv 2013/48. Artikel 6, stk. 6, i direktiv 2016/800 er derfor i strid med samme direktivs artikel 6, stk. 1.

90. Jeg kan kun se én måde, hvorpå artikel 6, stk. 6, i direktiv 2016/800 kan forenes med samme direktivs artikel 6, stk. 1, og i sidste ende med direktiv 2013/48.

91. Hvis afhøringen af et barn uden advokatbistand vil være til et barns bedste, vil en sådan mulighed for at fravige den obligatoriske tilstedeværelse af en advokat ikke være i strid med kravet om, at de rettigheder, der tilkommer børn, er beskyttet i *mindst* samme grad som dem, der tilkommer andre mistænkte eller tiltalte. Artikel 6, stk. 6, i direktiv 2016/800 kunne derfor fortolkes således, at denne bestemmelse kun finder anvendelse på en situation, hvor det ville være bedre for det pågældende barn at blive afhørt uden advokatbistand end at afhøre barnet under en advokats tilstedeværelse. Jeg har vanskeligt ved at forestille mig en sådan situation. Ikke desto mindre ville en sådan fortolkning gøre det muligt at forene artikel 6, stk. 6, med de øvrige bestemmelser i direktiv 2016/800.

⁴⁰ – S.E. Rap og D. Zlotnik (fodnote 37) henviser til artikel 6, stk. 6, som »proportionalitetsfravigelsen«, som de kritiserer for at være en væsentlig fravigelse uden klare kriterier, og som derfor kræver klar vejledning, s. 123 og 130.

⁴¹ – S.E. Rap og D. Zlotnik (fodnote 37), s. 121.

⁴² – Jf. også S.E. Rap og D. Zlotnik (fodnote 37), s. 121.

92. Sammenfattende mener jeg, at artikel 6 i direktiv 2016/800 indeholder en direkte anvendelig ret for et barn til at blive bistået af en advokat, om nødvendigt en offentlig forsvarsadvokat, fra det tidspunkt, hvor afhøringen påbegyndes. Den myndighed, der er ansvarlig for afhøringen, kan kun beslutte at foretage afhøring uden advokatbistand i den indledende fase af retssagen efter at have foretaget en vurdering fra sag til sag, hvorunder der tages hensyn til omstændighederne i henhold til artikel 6, stk. 6, og kun hvis dette er til barnets bedste og sikrer barnets rettigheder i henhold til chartrets artikel 47 og 48. Beslutningen om at foretage afhøringen uden advokatbistand skal være behørigt begrundet og opfylde betingelserne i artikel 8, stk. 2, i direktiv 2013/48.

E. Om at fylde 18 år under sagens forløb (det femte spørgsmål)

93. Det fremgår af direktivets artikel 3, nr. 1), at der ved »barn« forstås en »person under 18 år«⁴³.

94. I den foreliggende sag er mindst én af de tiltalte, M.P., fyldt 18 år under straffesagens forløb. Den forelæggende ret ønsker således oplyst, om de rettigheder, som børn er tillagt i henhold til direktiv 2016/800, fortsat finder anvendelse, indtil sagen er endeligt afsluttet, uanset om den tiltalte ikke længere er et barn i dette direktivs forstand.

95. Hvis man ser på tilblivelsen af artikel 2, stk. 3, i direktiv 2016/800, indeholdt Kommissionens oprindelige forslag en bestemmelse om, at direktivet automatisk fandt anvendelse på alle mistænkte eller tiltalte personer, der fylder 18 år under forløbet af en straffesag. Dette forslag blev imidlertid mødt med modstand under lovgivningsproceduren⁴⁴.

96. Det kompromis, der nu ligger til grund for den endelige affattelse af artikel 2, stk. 3, i direktiv 2016/800, omfatter ikke en automatisk udstrækning af de rettigheder, som tilkommer mindreårige. Det giver snarere den myndighed, der deltager i proceduren, ret til at beslutte, om det vil være hensigtsmæssigt fortsat at lade rettighederne gælde – og i givet fald hvilke rettigheder – under hensyntagen til alle sagens omstændigheder.

97. Kan medlemsstaterne gennemføre denne bestemmelse ved at træffe beslutning om at udelukke muligheden for fortsat anvendelse, efter at den mistænkte eller tiltalte er fyldt 18 år?

98. Det mener jeg ikke.

99. Jeg kan på dette punkt tilslutte mig Kommissionens synspunkt. Artikel 2, stk. 3, i direktiv 2016/800 pålægger medlemsstaterne en »udtrykkelig og ubetinget« forpligtelse til i deres lovgivning at give den kompetente nationale myndighed mulighed for at konstatere, at en forlænget anvendelse af direktivet eller visse af dets bestemmelser er hensigtsmæssig under hensyn til sagens omstændigheder.

⁴³ – I forelæggelsesafgørelsen anvender den forelæggende ret begreberne »barn« og »mindreårig« synonymt. Det samme gør jeg. Kommissionen valgte at anvende udtrykket »børn« i stedet for »mindreårig« i sit forslag til direktiv 2016/800 med den begrundelse, at begrebet »børn« er universelt og anvendes i internationale standarder. Jf. S. Cras (fodnote 18), s. 110, fodnote 7.

⁴⁴ – I Rådets resultat af den første trilog i lovgivningsproceduren hed det: »[Formandskabet for Rådet] forklarede [Europa-Parlamentet], at flere [medlemsstater] har et problem med selve princippet om, at direktivet finder anvendelse på personer over 18 år, da en person i deres systemer enten er et barn eller en voksen – der er ingen mellemliggende kategorier. Derfor blev det under høringsproceduren i Rådet for Almindelige Anliggender besluttet at gøre den forlængede anvendelse valgfri for medlemsstaterne ved at bruge ordet »kan«. [Formandskabet] forklarede også [Europa-Parlamentet], at nogle af artiklerne i direktivet efter [medlemsstaternes] opfattelse aldrig burde finde anvendelse på voksne. Dette gælder f.eks. for artikel 5 om oplysninger, der skal gives til en indehaver af forældreansvar for at holde denne informeret. Det er nemlig muligt, at unge voksne ikke ønsker, at deres forældre informeres om deres påståede kriminelle adfærd« (Rådets interinstitutionelle sag nr. 7503/15, Bruxelles, 25.3.2015, s. 64 og 65). I den endelige affattelse af artikel 2, stk. 3, i direktiv 2016/800 forblev det foreslåede »kan« kun i teksten, for så vidt som det vedrører direktivets anvendelighed, efter at den pågældende person er fyldt 21 år (Rådets interinstitutionelle sag nr. 15272/15, Bruxelles, 16.12.2015, s. 26).

100. Kommissionen er derfor af den opfattelse, at denne bestemmelse opfylder kravene for direkte virkning. Jeg er enig i denne vurdering. Artikel 2, stk. 3, i direktiv 2016/800 giver den relevante offentlige myndighed ret til at vurdere, om mistænkte eller tiltalte, der fylder 18 år under forløbet af en straffesag, har brug for fortsat juridisk repræsentation.

101. Denne myndighed er forpligtet til at vurdere behovet for, om det er hensigtsmæssigt fortsat at behandle vedkommende som et barn i lyset af omstændighederne i den foreliggende sag. Ved gennemførelsen af dette direktiv må medlemsstaterne ikke begrænse den mistænkte eller tiltaltes ret til at få sin situation vurderet af den kompetente myndighed fra sag til sag.

102. Svaret på den forelæggende rets femte spørgsmål, hvorvidt artikel 2, stk. 3, i direktiv 2016/800 har direkte virkning, er følgelig bekræftende. Den giver et barn, der er fyldt 18 år under straffesagens forløb, ret til, at behovet for, at vedkommende fortsat behandles som et barn, vurderes af den kompetente myndighed fra sag til sag. Dette omfatter en vurdering af, om den ret til advokatbistand, som tilkommer børn, skal forlænges eller ej. Medlemsstaterne kan ikke udelukke en sådan ret.

F. Retten til information under straffesagen (det ottende, det niende og det tiende spørgsmål)

103. Med disse tre spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om artikel 4 i direktiv 2016/800 kræver, at de kompetente myndigheder senest inden den første officielle afhøring af en mistænkt straks underretter såvel det mistænkte barn som indehaveren af forældreansvaret om de rettigheder, der er væsentlige for at sikre en retfærdig behandling af sagen, samt om de processuelle skridt i sagen.

104. Den forelæggende ret ønsker desuden oplyst, om de kompetente myndigheder er forpligtet til at give det mistænkte barn oplysning om retten til ikke at udtale sig og retten til ikke at inkriminere sig selv på en måde, der er klar og tilpasset den mistænkte alder.

105. Endelig ønsker den forelæggende ret oplyst, hvorledes informationen skal gives til barnet: Er artikel 4 i direktiv 2016/800 til hinder for, at den mindreårige mistænkte kort før afhøringen gives en generel meddelelse uden hensyntagen til de særlige rettigheder, der følger af anvendelsesområdet for dette direktiv, og hvorved denne meddelelse kun gives til den mistænkte, der handler uden en forsvarer, uden hensyntagen til spørgsmålet om forældreansvar, og i en situation, hvor en sådanne meddelelse er formuleret på et sprog, der ikke er tilpasset den mistænkte alder?

106. Artikel 4, stk. 1, første afsnit, i direktiv 2016/800 henviser udtrykkeligt til beskyttelsesniveauet i henhold til direktiv 2012/13 som benchmark for retten til information i straffesager.

107. Det er i den forbindelse vigtigt at erindre om bestemmelsen, som er fastsat i artikel 3, stk. 2, i direktiv 2012/13, hvorefter »[m]edlemsstaterne sikrer, at informationerne, som de giver efter stk. 1, gives mundtligt eller skriftligt i et enkelt og letforståeligt sprog, og at der tages hensyn til sårbare mistænkte eller sårbare tiltalte personers særlige behov«.

108. Artikel 5, stk. 1, i direktiv 2016/800 bestemmer, at »[m]edlemsstaterne sikrer, at indehaveren af forældreansvar så hurtigt som muligt gives de oplysninger, som barnet har ret til at modtage i henhold til artikel 4«.

109. I forskellige andre bestemmelser fremhæves det, at såvel børn som deres forældre eller de personer, der har forældreansvaret, skal informeres behørigt om de rettigheder, som tilkommer barnet.

110. Således præciseres det f.eks. i Retningslinjer om børnevenlig retspleje vedtaget af Europarådets Ministerudvalg, at »fra deres første kontakt med retssystemet eller andre kompetente myndigheder (såsom politi, immigrationsmyndigheder, uddannelses-, social- eller sundhedsmyndigheder) og gennem hele processen bør børn og deres forældre informeres hurtigt og tilstrækkeligt« om deres rettigheder samt om de instrumenter, der er til rådighed for at afhjælpe eventuelle tilsidesættelser af disse rettigheder⁴⁵.

111. I vurderingen af gennemførelsen af direktiv 2016/800, som Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder har foretaget, understreges det, at medlemsstaterne på grund af børns sårbarhed, især i de tidlige stadier af straffesagen, bør være særligt opmærksomme på at give hensigtsmæssig og rettidig information til børn, der er mistænkt eller tiltalt⁴⁶.

112. Menneskerettighedsdomstolen fastslog i sagen Panovits mod Cypern, at »den omstændighed, at der ikke blev givet tilstrækkelige oplysninger om klagerens ret til at konsultere en advokat inden politiets afhøring af ham, navnlig i betragtning af, at han var mindreårig på det tidspunkt og ikke blev bistået af sin værge under afhøringen, udgjorde en tilsidesættelse af klagerens ret til forsvar«⁴⁷.

113. I henhold til artikel 4, stk. 1, andet afsnit, i direktiv 2016/800 har de kompetente myndigheder entydigt pligt til at underrette børnene i hovedsagen om deres ret til adgang til advokatbistand, om deres ret til, at indehaveren af forældreansvaret informeres, og deres ret til andre øvrige oplysninger, som er opregnet i denne bestemmelse⁴⁸.

114. Endvidere bestemmer artikel 4, stk. 2, i direktiv 2016/800, at oplysningerne skal gives i et enkelt og letforståeligt sprog, og at de oplysninger, der gives, føres til protokol.

115. Sammenfattende giver artikel 4 og 5 i direktiv 2016/800 mindreårige ret til, at de selv og indehaveren af forældreansvaret underrettes om de processuelle rettigheder i straffesager. Disse bestemmelser er tilstrækkeligt præcise og ubetingede, og mindreårige kan påberåbe sig dem ved nationale domstole. Det er lige så klart, at forpligtelsen til at underrette børn og indehaveren af forældreansvaret om deres processuelle rettigheder, påhviler den myndighed, der har kompetence til at gennemføre den pågældende fase af straffesagen. I den indledende fase af retssagen påhviler en sådan forpligtelse til at underrette det pågældende barn politiet og anklagemyndigheden. Denne ret sikrer, at børns ret til forsvar er beskyttet under hele straffesagen.

⁴⁵ – Retningslinjer om børnevenlig retspleje vedtaget af Europarådets Ministerudvalg den 17.11.2010, samt begrundelse, s. 20. Syvende betragtning til direktiv 2016/800 henviser til disse retningslinjer. Jf. også I. Radić, »Right of the child to information according to the Directive 2016/800/EU on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings«, *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series*, bind 2(2), 2018, s. 468-491, navnlig s. 475.

⁴⁶ – Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder, »Children as suspects or accused persons in criminal proceedings – Procedural safeguards«, Den Europæiske Unions Publikationskontor, Luxembourg, 2022, s. 8.

⁴⁷ – Menneskerettighedsdomstolens dom af 11.12.2008, Panovits mod Cypern, CE:ECHR:2008:1211JUD000426804, § 73.)

⁴⁸ – I henhold til artikel 4, stk. 1, andet afsnit, litra a), opstår forpligtelsen til at informere om følgende rettigheder straks, når børn underrettes om, at de er mistænkte eller tiltalte: retten til at få indehaveren af forældreansvar underrettet, retten til advokatbistand, retten til beskyttelse af privatlivets fred, retten til at blive ledsaget af indehaveren af forældreansvar under andre stadier af sagen end retsmøderne, og retten til retshjælp. I henhold til artikel 4, stk. 1, andet afsnit, litra b), skal børn oplyses om deres rettigheder på det tidligst mulige passende stadium i sagen med hensyn til: retten til en individuel vurdering, retten til en lægeundersøgelse, retten til begrænsning af frihedsberøvelse og til brug af alternative foranstaltninger, retten til at blive ledsaget af indehaveren af forældreansvar under retsmøderne, retten til personligt fremmøde under retssagen, og retten til effektive retsmidler.

G. Konsekvenser af mulige tilsidesættelser af børns rettigheder i straffesager: uantagelighed af bevismateriale?

116. Strafferetsplejen er et område, hvor Den Europæiske Unions kompetence er begrænset til minimumsharmonisering i henhold til artikel 82, stk. 2, TEUF. Den Europæiske Union har i henhold til artikel 82, stk. 2, litra a), TEUF ganske vist beføjelse til at indføre minimumsharmonisering af den gensidige anerkendelse af bevismateriale, men dette er endnu ikke sket.

117. Alle direktiver, der harmoniserer rettigheder i strafferetsplejen, pålægger udtrykkeligt medlemsstaterne en forpligtelse til at sikre effektive retsmidler til personer, hvis rettigheder i henhold til disse direktiver tilsidesættes⁴⁹. Disse direktiver angiver dog ikke nærmere, hvilke retsmidler der anses for passende, men overlader dette valg til medlemsstaterne og kræver kun, at det valgte retsmiddel er effektivt⁵⁰.

118. Med sine spørgsmål om, hvorvidt beviser, der muligvis er indsamlet i strid med de relevante direktiver, kan antages til realitetsbehandling, har den forelæggende ret stillet sig i rækken af et stadig stigende antal sager, hvori de nationale retter stiller spørgsmål vedrørende dette⁵¹.

119. Som jeg allerede har fremhævet i et andet forslag til afgørelse⁵², er der på nuværende tidspunkt ingen EU-retlige bestemmelser, der regulerer antageligheden af bevismidler i nationale straffesager. Spørgsmålet om bevisers antagelighed tilkommer det indtil videre alene de nationale retter at tage stilling til.

120. I det omfang EU-retten finder anvendelse, må de relevante nationale bestemmelser dog ikke tilsidesætte chartrets artikel 47 og 48⁵³, og barnets tarv skal åbenlyst komme i første række i henhold til chartrets artikel 24, stk. 2.

121. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol følger en lignende tilgang ved at fastslå, at EMRK ikke regulerer bevisers antagelighed⁵⁴, hvorimod nationale domstole bør vurdere, om den overordnede retfærdighed i proceduren er påvirket⁵⁵.

122. Domstolen har for nylig taget spørgsmålet om retfærdig rettergang som den relevante standard op med en direkte henvisning til Menneskerettighedsdomstolens praksis⁵⁶.

⁴⁹ – Artikel 19 i direktiv 2016/800, artikel 8, stk. 2, i direktiv 2012/13, artikel 12 i direktiv 2013/48 og artikel 10 i direktiv 2016/343.

⁵⁰ – For så vidt angår kritik af denne tilgang, fordi den i sidste ende gør artikel 82, stk. 2, TEUF virkningsløs; jf. M. Caianiello, »To sanction (or not to sanction) procedural flaws at EU level? A step forward in the creation of an EU criminal process«, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, bind 22(4), 2014, s. 317-329, navnlig s. 321 og 324.

⁵¹ – Jf. f.eks. dom af 7.9.2023, Rayonna prokuratura (Kropsvisitation) (C-209/22, EU:C:2023:634), og M.N.-sagen (EncroChat) (C-670/22, verserende).

⁵² – Mit forslag til afgørelse M.N. (EncroChat) (C-670/22, EU:C:2023:817).

⁵³ – Dom af 7.9.2023, Rayonna prokuratura (Kropsvisitation) (C-209/22, EU:C:2023:634, præmis 58 og 61).

⁵⁴ – Menneskerettighedsdomstolens dom af 12.7.1988, Schenk mod Schweiz (CE:ECHR:1988:0712JUD001086284, §§ 45 og 46), af 1.3.2007, Heglás mod Republikken Tjekkiet (CE:ECHR:2007:0301JUD000593502, § 84), og af 11.7.2017, Moreira Ferreira mod Portugal (nr. 2) (CE:ECHR:2017:0711JUD001986712, § 83).

⁵⁵ – Menneskerettighedsdomstolens dom af 17.1.2017, Habran og Dalem mod Belgien (CE:ECHR:2017:0117JUD004300011, § 94). For så vidt angår kritik af at denne tilgang indskrænker rettigheder før retssagen, fordi overtrædelser heraf først kan gøres gældende under retssagen; jf. J. Hodgson, »Safeguarding suspects' rights in Europe: a comparative perspective«, *New Criminal Law Review*, bind 14(4), 2011, s. 611-665, navnlig s. 648.

⁵⁶ – Dom af 22.6.2023, K.B. og F.S. (Prøvelse ex officio på det strafferetlige område) (C-660/21, EU:C:2023:498, præmis 48).

123. I retsmødet blev Kommissionen spurgt om EU-rettens status for så vidt angår antageligheden af beviser og om, hvordan de nationale retter skal behandle dette spørgsmål, når de står over for en tilsidesættelse af et af direktiverne om minimumsharmonisering. I sit svar bekræftede Kommissionen, at EU-lovgivningen ikke stiller krav, henset til reglerne om bevisers antagelighed, men præciserede samtidig, at det i henhold til EU-lovgivningen kræves, at nationale retter ikke hindres i at fastslå en sådan konstatering under udøvelsen af deres frie skøn.

124. Jeg er enig i dette synspunkt. Respekt for de grundlæggende rettigheder, således som de er nedfældet i chartrets artikel 47 og 48, kræver nemlig, at de nationale dommere under straffesagen får den fleksibilitet, der er nødvendig for at vurdere, om proceduren overordnet set er retfærdig. Hvis de er af den opfattelse, at et bevis bør udelukkes, fordi det er indsamlet i strid med processuelle rettigheder, der svarer til en tilsidesættelse af retten til forsvar, bør de frit kunne gøre dette.

125. EU-retten regulerer med andre ord ikke antageligheden af beviser, men forhindrer national ret i frit at begrænse de beføjelser, som den ret, der påkender sagens realitet, har til at bedømme beviserne og af denne vurdering drage de konsekvenser, som de finder nødvendige⁵⁷.

126. Når en straffesag føres mod børn, er dommeren, der træffer afgørelse i sagen, i henhold til chartrets artikel 24, stk. 2, forpligtet til at tage særligt hensyn til barnets tarv og afveje det i forhold til andre interesser i straffesagen.

127. Sammenfattende tilkommer det den forelæggende ret at sikre den fulde virkning af de rettigheder, der er fastsat i de påberåbte direktiver, således som disse er fortolket af Domstolen. Dette kan opnås ved at udelukke beviser, der er indsamlet i strid med disse retsakter, hvis den forelæggende ret mener, at rettighederne i henhold til chartrets artikel 24, stk. 2, og artikel 47 og 48 ellers ville blive tilsidesat.

H. Direkte virkning og EU-rettens forrang (det fjerde, det syvende og det ellefte spørgsmål)

128. Den forelæggende ret ønsker i mange af sine spørgsmål, og navnlig i det fjerde, det syvende og det ellefte spørgsmål, oplyst, hvilke konsekvenser der skal drages af, at de relevante bestemmelser i de omhandlede direktiver har direkte virkning. Da Domstolen allerede gentagne gange har redegjort for dette i sin praksis, vil jeg blot gentage de vigtigste konsekvenser, der er forbundet med den foreliggende sag.

129. I medfør af princippet om direkte virkning kan borgerne påberåbe sig deres rettigheder i henhold til EU-retten direkte ved de nationale retter⁵⁸.

130. Hvis disse rettigheder strider mod, hvad der er fastsat i national ret, kan de nationale retter i henhold til EU-retten undlade at anvende sådanne modstridende nationale bestemmelser. Denne bemyndigelse følger af den samlede virkning af Unionens forfatningsmæssige principper om direkte virkning og EU-rettens forrang⁵⁹.

⁵⁷ – A. Soo (fodnote 11) anfører, at medlemsstaterne – på baggrund af deres modstand mod EU-lovgivning, der regulerer bevisers antagelighed – i lovgivningsprocessen vedrørende direktiv 2013/48 fastholdt, at en sådan frihed skulle tilkomme dommere, s. 36.

⁵⁸ – Dom af 5.2.1963, van Gend & Loos (26/62, EU:C:1963:1, s. 13).

⁵⁹ – Jf. f.eks. dom af 18.1.2022, Thelen Technopark Berlin (C-261/20, EU:C:2022:33, præmis 25 og 26), og af 24.6.2019, Popławski (C-573/17, EU:C:2019:530, præmis 53 og 54).

131. En anden vej at gå for den nationale ret er at fortolke den nationale lovgivning på en måde, der fører til det samme resultat for indehaveren af en EU-rettinghed, som hvis EU-lovgivningen var blevet anvendt direkte. Denne vej giver den nationale ret mulighed for at undgå en konflikt mellem EU-retten og den nationale ret⁶⁰.

132. De mindreårige, hvis strafferetlige ansvar den forelæggende ret træffer afgørelse om, kan påberåbe sig de rettigheder, der tilkommer dem i henhold til de påberåbte direktiver. Disse omfatter retten til adgang til advokatbistand, retten til information om deres processuelle rettigheder og vurdering af behovet for fortsat anvendelse af direktiv 2016/800 efter det fyldte 18. år, som den forelæggende ret har anmodet Domstolen om en fortolkning af. En række andre rettigheder følger af disse direktiver, ligesom visse rettigheder følger af chartret, herunder retten til en retfærdig rettergang og et effektivt forsvar.

133. Den forelæggende ret bør forsøge at fjerne enhver mulig hindring for anerkendelse af sådanne rettigheder ved at anlægge en EU-konform fortolkning af de relevante bestemmelser i national ret. Er det ikke muligt at foretage en overensstemmende fortolkning, skal den forelæggende ret tilsidesætte de modstridende nationale regler og yde beskyttelse på grundlag af EU-retten.

134. Endelig er det ikke kun de nationale retter, der skal sikre den fulde virkning af de EU-retlige bestemmelser, men også de nationale administrative myndigheder⁶¹ og alle andre statslige organer⁶². Direkte virkning, overensstemmende fortolkning og EU-rettens forrang er således bindende for alle statslige organer, som også er forpligtet til at anerkende rettigheder i henhold til EU-retten.

135. Det betyder, at anklagemyndigheden og politiet i straffesagens indledende fase skal anerkende børns rettigheder og deres egne tilsvarende forpligtelser, som er en følge af de relevante direktivers direkte virkning. De skal fortolke national lovgivning i overensstemmelse med de resultater, som kræves efter disse direktiver. Subsidiært er de forpligtet til at se bort fra reglerne i national ret med henblik på at muliggøre den beskyttelse af barnet, som kræves i henhold til disse direktiver. Gør de ikke det, skal den domstol, for hvilken straffesagen verserer, fastslå, at disse statslige organer har tilsidesat deres EU-retlige forpligtelser.

V. Forslag til afgørelse

136. På baggrund af det ovenstående foreslår jeg Domstolen at besvare de af Sąd Rejonowy w Słupsku (regional domstol i Słupsk, Polen) forelagte præjudicielle spørgsmål således:

- »1) Det 13. spørgsmål, for så vidt som det vedrører den offentlige anklagers uafhængighed, og det 14. spørgsmål kan ikke antages til realitetsbehandling.
- 2) Den forelæggende rets første og andet spørgsmål skal besvares således, at artikel 6 i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv (EU) 2016/800 af 11. maj 2016 om retssikkerhedsgarantier for børn, der er mistænkte eller tiltalte i straffesager, fastsætter en direkte anvendelig ret for et barn til at blive bistået af en advokat, om nødvendigt en offentlig

⁶⁰ – Dom af 13.11.1990, *Marleasing* (C-106/89, EU:C:1990:395, præmis 8), og af 24.1.2012, *Dominguez* (C-282/10, EU:C:2012:33, præmis 23-27).

⁶¹ – Dom af 22.6.1989, *Costanzo* (103/88, EU:C:1989:256, præmis 31).

⁶² – Dom af 4.12.2018, *Minister for Justice and Equality og Commissioner of An Garda Síochána* (C-378/17, EU:C:2018:979, præmis 38).

forsvarsadvokat, fra tidspunktet for afhøringen forud for retssagen. Den myndighed, der er ansvarlig for afhøringen, kan kun beslutte at foretage afhøring uden advokatbistand i den indledende fase af retssagen efter at have foretaget en vurdering fra sag til sag, hvorunder der tages hensyn til omstændighederne i henhold til dette direktivs artikel 6, stk. 6, og kun hvis dette er til barnets bedste og sikrer barnets rettigheder i henhold til artikel 47 og 48 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder. Beslutningen om at foretage afhøring uden advokatbistand skal være behørigt begrundet og opfylde betingelserne i artikel 8, stk. 2, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/48/EU af 22. oktober 2013 om ret til adgang til advokatbistand i straffesager og i sager angående europæiske arrestordrer og om ret til at få en tredjemand underrettet ved frihedsberøvelse og til at kommunikere med tredjemand og med konsulære myndigheder under frihedsberøvelsen.

- 3) Den forelæggende rets femte spørgsmål skal besvares således, at artikel 2, stk. 3, i direktiv 2016/800 har direkte virkning. Den giver et barn, der er fyldt 18 år under straffesagen, ret til, at behovet for fortsat behandling som barn vurderes af den kompetente myndighed fra sag til sag. Det inkluderer en vurdering af, om retten til adgang til advokatbistand fortsat skal gælde. Medlemsstaterne kan ikke udelukke en sådan ret.
- 4) Den forelæggende rets ottende, niende og tiende spørgsmål skal besvares således, at artikel 4 og 5 i direktiv 2016/800 giver mindreårige ret til, at de selv og indehaverne af forældreansvaret informeres om de processuelle rettigheder i straffesagen. Disse bestemmelser er tilstrækkeligt præcise og ubetingede, og mindreårige kan påberåbe sig dem ved de nationale retter. Det er lige så klart, at forpligtelsen til at underrette børn og indehaveren af forældreansvaret om deres processuelle rettigheder påhviler den myndighed, der har kompetence til at gennemføre den pågældende fase af straffesagen. I den indledende fase af retssagen påhviler en sådan forpligtelse politiet og anklagemyndigheden. Retten til at blive underrettet sikrer, at børns ret til forsvar beskyttes under hele straffesagen.
- 5) Den forelæggende rets 11. spørgsmål skal besvares med, at EU-retten ikke regulerer antageligheden af beviser, men forhindrer national ret i frit at begrænse de beføjelser, som den ret, der påkender sagens realitet, har til at bedømme beviserne og af denne vurdering drage de konsekvenser, som den måtte finde nødvendige. Når en straffesag føres mod børn, er dommeren, der træffer afgørelse i sagen, i henhold til chartrets artikel 24, stk. 2, forpligtet til at tage særligt hensyn til barnets tarv og afveje det i forhold til andre interesser i straffesagen. Det påhviler den forelæggende ret at sikre den fulde virkning af de rettigheder, der er fastsat i de påberåbte direktiver, således som de er fortolket af Domstolen. Dette kan opnås ved at udelukke beviser, der er indsamlet i strid med disse retsakter, hvis den forelæggende ret mener, at rettighederne i henhold til chartrets artikel 24, stk. 2, og artikel 47 og 48 ellers ville blive tilsidesat.
- 6) Den forelæggende rets fjerde og syvende spørgsmål samt den første del af det trettende spørgsmål skal besvares således, at den forelæggende ret skal anerkende de rettigheder, der tilkommer børn, som er mistænkte eller tiltalte, og som har direkte virkning i henhold til de relevante EU-direktiver. Den forelæggende ret bør fjerne enhver mulig hindring for anerkendelse af de rettigheder, der følger af disse direktiver, ved at fortolke national ret i overensstemmelse med disse. Hvis det ikke er muligt, bør den forelæggende ret tilsidesætte de modstridende regler i den nationale lovgivning som følge af EU-rettens direkte virkning og forrang.

Direkte virkning, overensstemmende fortolkning og EU-rettens forrang er bindende for alle statslige organer, som også er forpligtet til at anerkende rettigheder i henhold til EU-retten. Det betyder, at anklagemyndigheden og politiet i den indledende fase af retssagen har pligt til at anerkende børns rettigheder og deres egne tilsvarende forpligtelser, som følger af de relevante direktivers direkte virkning. Gør de ikke det, skal den domstol, ved hvilken straffesagen verserer, fastslå, at disse statslige organer har tilsidesat deres EU-retlige forpligtelser.«